

شناخت و توانبخشی مشکلات حرکتی کودکان با اختلال‌های رشدی

دستورالعملی برای بهبود هماهنگی حرکتی

لیزا ای. کورتز

دکتر سعید رضایی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

الهه مهرمنش

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه	: کورتس، لیزا ا.ا. ۱۹۵۲ - م. Kurtz, Lisa A.
عنوان و نام پدیدآور	: شناخت و توانبخشی مشکلات حرکتی کودکان با اختلال‌های رشدی: دستورالعملی برای بهبود هماهنگی حرکتی/لیزا ای. کورتز؛ [ترجمه] سعید رضایی، الهه مهرمنش.
مشخصات نشر	: تهران: آوای نور، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۴ص.
شابک	: ۲۲۰۰۰ ریال ۳-۲۹۸-۳۰۹-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: عنوان اصلی: Understanding Motor Skills in Children with Dyspraxia, ADHD, Autism, and Other Learning Disabilities: A Guide to Improving Coordination, ۲۰۰۸.
عنوان دیگر	: مهارت‌های حرکتی در کودکان کنش‌پریش، بیش‌فعال - کم توجه، اوتیسمی... اختلالات حرکتی در کودکان -- بیماران -- توانبخشی
موضوع	: Patients -- Rehabilitation -- Movement disorders in children
موضوع	: اختلالات روانی و حرکتی در کودکان -- بیماران -- توانبخشی
موضوع	: Patients -- Rehabilitation -- Psychomotor disorders in children
موضوع	: کودکان ناتوان در یادگیری -- توانبخشی
موضوع	: Rehabilitation -- Learning disabled children
موضوع	: مهارت‌های حرکتی در کودکان
موضوع	: Motor ability in children
موضوع	: خام حرکتی کودکان
موضوع	: Clumsiness in children
شناسه افزوده	: رضایی، سعید، ۱۳۵۷ - مترجم
شناسه افزوده	: مهرمنش، الهه، ۱۳۶۹ - مترجم
رده بندی کنگره	: ۴۹۶RJ الف۱۳۹۶ ۱۳۳۳/ف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲

شناخت و توانبخشی مشکلات حرکتی کودکان با اختلال‌های رشدی
دستورالعملی برای بهبود هماهنگی حرکتی

تالیف: لیزا ای. کورتر

ترجمه: دکتر سعید رضایی - الهه مهرمنش

صفحه‌ارا: منیرالسادات حسینی

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ: اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۹۸-۳

قیمت ۲۲۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

شناخت و توان بخشی مشکلات حرکتی کودکان با اختلال های رشدی

- اختلال اتیسم (Autism)
- اختلال نقص توجه / بیش فعالی (ADHD)
- اختلال یاد گیری (Learning Disabilities)
- اختلال کنش پریشی یا اختلال هماهنگی رشدی (Dyspraxia)
- [Developmental coordination disorder (DCD)]

دکتر سعید رضایی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
بخش اول: آگاهی از ماهیت مهارت‌های حرکتی.....	Error! Bookmark not defined.
فصل اول: رشد و تکامل مهارت‌های حرکتی.	Error! Bookmark not defined.
رشد و تکامل حرکتی عادی.....	Error! Bookmark not defined.
تاخیر یا نقص در رشد و تکامل حرکتی.....	Error! Bookmark not defined.
بخش‌های مورد نظر.....	Error! Bookmark not defined.
مهارت‌های دید کنشی.....	Error! Bookmark not defined.
اختلالات گفتاری.....	Error! Bookmark not defined.
ارجاعات.....	Error! Bookmark not defined.
فصل دوم: دریافت کمک‌های تخصصی (کلینیک - متخصص)	Error! Bookmark not defined.
ارجاعات.....	Error! Bookmark not defined.
فصل سوم: اصول کلی برای مداخله و توانبخشی	Error! Bookmark not defined.
ارجاعات.....	Error! Bookmark not defined.
آمابه‌های تحولی برای یادگیری مهارت‌های حرکتی.....	Error! Bookmark not defined.
جنبه‌های حسی یادگیری حرکتی.....	Error! Bookmark not defined.
اهمیت انگیزه و عمل.....	Error! Bookmark not defined.
مدیریت رفتارها و حرکات مشکل‌زا.....	Error! Bookmark not defined.
رویکردهای درمانی خاص.....	Error! Bookmark not defined.
روش درمانی یکپارچه سازی حسی (SI).....	Error! Bookmark not defined.
درمان عصب تحولی.....	Error! Bookmark not defined.
سایر رویکردهای درمانی.....	Error! Bookmark not defined.
انتخاب بهترین روش مداخله.....	Error! Bookmark not defined.
ارجاعات.....	Error! Bookmark not defined.

بخش دوم: راهبردهای درمانی کاربردی و فعالیتهایی موثر در خانه و مدرسه Error!

Bookmark not defined.

فصل چهارم: بهبود و تقویت مهارت‌های حرکتی پایه Error! Bookmark not

defined.

برنامه ریزی حرکتی.....Error! Bookmark not defined.

یکپارچگی حرکتی دوسویه.....Error! Bookmark not defined.

مهارت‌های تعادلی.....Error! Bookmark not defined.

هماهنگی حرکات ظریف.....Error! Bookmark not defined.

مهارت‌های دید کنشی.....Error! Bookmark not defined.

مهارت‌های حرکتی- دهانی.....Error! Bookmark not defined.

فصل پنجم: آموزش کسب استقلال در مهارت‌های زندگی روزمره Error!

Bookmark not defined.

فصل ششم: مشکلات مهارتی مرتبط با محیط کلاس درس Error! Bookmark

not defined.

مهارت‌های نشستن و حفظ وضعیت.....Error! Bookmark not defined.

آموزش نوشتن.....Error! Bookmark not defined.

صحیح نوشتن حروف.....Error! Bookmark not defined.

خط فاصله و نوشتن بر روی خط زمینه.....Error! Bookmark not defined.

توجه ویژه به دانش آموزان چپ دست.....Error! Bookmark not defined.

مهارت‌های برش دادن و استفاده از قیچی.....Error! Bookmark not defined.

مهارت‌های ادراک دیداری.....Error! Bookmark not defined.

حافظه دیداری(توانایی تجسم و بازآرایی تجارب دیداری).....Error! Bookmark not defined.

مهارت‌های سازماندهی.....Error! Bookmark not defined.

جبران و بهبود مشکلات مربوط به حافظه.....Error! Bookmark not defined.

فصل هفتم: پیامد اجتماعی مشکلات هماهنگی حرکتی Error! Bookmark not

defined.

ایجاد و پرورش عزت نفس.....Error! Bookmark not defined.

ارجاعات.....Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. .... پیوست

Error! Bookmark not defined. ..... واژه نامه تخصصی

Error! Bookmark not defined. ..... آزمونها و ابزارهای ارزیابی

فهرست شکل‌ها

- شکل ۳,۱ محل دستگاه دهلیزی..... ۸۷
- شکل ۳-۲: برگرفته از کتاب اختلال اتیسم (ارزیابی تشخیص و درمان) تألیف سعید رضایی..... ۱۰۹
- شکل ۳,۳ وضعیت بدن درحالتیکه تون عضلانی پایین است..... ۱۲۰
- شکل ۳,۴ نحوه مداد گرفتن کودکی که تون عضلانی پایین دارد..... ۱۲۱
- شکل ۶,۱ ارتفاع مناسب از سطح میز تحریر و صندلی..... ۱۸۱
- شکل ۶,۲ در دست گرفتن مداد از سه نقطه بصورت پویا..... ۱۹۰
- شکل ۶,۳ شیوه گرفتن مداد با استفاده از سه انگشت (سه نقطه) بصورت افقی و جانبی..... ۱۹۱
- شکل ۶,۴ شیوه اصلاح شده گرفتن به روش سه پایه..... ۱۹۲
- شکل ۶,۵ نوشتن بر روی سطح عمودی..... ۱۹۴
- شکل ۶,۶ استفاده از نوارچسب برای علامت گذاری و مشخص کردن زاویه صحیح نوشتن افراد راست دست و چپ دست..... ۱۹۶
- شکل ۶,۷ نحوه صحیح بدست گرفتن قیچی و برش با قیچی..... ۲۱۰
- شکل ۶,۸ قیچی گرفتن کودکان با مشکل حرکتی و نقص مهارتی..... ۲۱۱

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱,۱ مراحل و روند رشد..... ۲۴
- جدول ۱,۲. علایم اختلال بینایی..... ۴۷
- جدول ۱,۳. علایم احتمالی مشکلات گفتاری-حرکتی دهانی..... ۵۱
- جدول ۲,۱. متخصصان حوزه ارزیابی کودکان مبتلا به مشکلات حرکتی..... ۶۳
- جدول ۲,۲ توصیف امتیازات آزمون..... ۷۱
- جدول ۲,۳ ویژگی‌های یک برنامه درمانی خوب..... ۷۲
- جدول ۳,۱. واکنش‌های حسی رایج..... ۹۳
- جدول ۳,۲. مدل پردازش حسی دان، ۲۰۰۷، نقل از رضایی، ۱۳۹۶..... ۱۱۱
- جدول ۳,۳. علایم احتمال وجود اختلال یکپارچگی حسی..... ۱۱۳
- جدول ۳,۴. علایمی که ممکن است اشاره به هیپوتونی داشته باشد..... ۱۱۸
- جدول ۳,۵ مثالهایی از روش درمان جایگزین..... ۱۲۵
- جدول ۴,۱ تمرین‌های ورزشی ساده برای تقویت قدرت مرکز بدن یا بالا تنه..... ۱۴۲
- جدول ۶,۱ ویژگی‌های دستخط نادرست..... ۱۸۸
- جدول ۶,۲ برنامه ی خطاطی و نوشتن..... ۲۰۱
- جدول ۶,۳ پیش نیازهای یادگیری استفاده از قیچی..... ۲۱۱
- جدول ۶,۴ روند رشد و تکامل یادگیری استفاده از قیچی و توانایی برش دادن..... ۲۱۳
- جدول ۷,۱. نشانه‌های رفتاری ضعف در مهارت‌های اجتماعی..... ۲۲۵

مقدمه

بسیاری از اختلال‌های تحولی کودکان همچون اختلال اتیسم، اختلال نقص توجه (ADD)، و دیگر اختلال‌های یادگیری، دارای علائم و مشخصه‌هایی هستند که از میان آنها می‌توان به مشکلات هماهنگی رشد بدنی اشاره کرد. تشخیص کودکی که با مشکلات هماهنگی بدنی دست به گریبان است، کار مشکلی نیست. این همان کودکی است که شاید از همه جهات، ظاهری کاملاً طبیعی داشته باشد اما با انداختن اشیایی که در دست دارد، زمین خوردن یا برخورد با کوچکترین مانع و افتادن‌های مکرر بر اثر کوچکترین برخورد با هر چیزی بدلیل ضعف جسمانی، توجه خانواده، هم بازیها و دیگران را به خود جلب کند. ممکن است این کودک در یادگیری ترسیم نقاشی یا نوشتن هم با مشکل مواجه شود، و نتواند به آسانی دکمه لباس یا بند کفش خود را ببندد، هنگام یادگیری مهارت‌های جدید با شکست مواجه شود و ممکن است از سوی سایر کودکان بدلیل متفاوت بودن، بی دقت بودن، یا دست پا چلفتی بودن مورد تمسخر و آزار و اذیت هم قرار گیرد. بسیاری از کودکانی که این مشکلات را دارند، دارای اعتماد به نفس پایین و منفی هستند. چرا که اطرافیان از آنها انتظار دارند در جامعه ای به رقابت بپردازند که ارزش و اهتمام بالایی برای ورزشکاران یا سایر افراد موفق در زمینه فعالیت‌های جسمانی بویژه در دوران کودکی قائل هستند.

توانایی هماهنگی حرکات بدن در هر دوره‌ای از فرایند رشد و تکامل، مهم است و کم و کیف این توانایی بین افراد مختلف، نه تنها در دوران کودکی بلکه در دوران بزرگسالی نیز متفاوت است. مثل سایر کارکردهای فردی، کیفیت هماهنگی حرکتی فرد، وابسته به مجموعه-ای از عوامل با ضریب تاثیر متفاوت می‌باشد، از جمله این عوامل میزان تکوین و تکامل رشدی، توانایی‌ها و استعدادهای وراثتی و ژنتیکی فرد و نیز انگیزه او برای تکرار و تمرین، و نیز تلاش برای اصلاح این مهارت‌ها می‌باشد. عجیب نیست که کودکان دارای مهارت‌های حرکتی تکامل یافته، میزان بالایی از انگیزه برای مشارکت در فعالیت‌هایی حرکتی مثل؛ ورزش-های رقابتی، خانه سازی با اسباب بازی‌های ساختمانی یا پرتاب توپ به سمت هدف داشته باشند، زیرا موفقیت آنها در این فعالیت‌ها موجب ایجاد تجربه مطلوب همراه با لذت در آنها می‌شود. کودکان غالباً بابت عملکردهای حرکتی مطلوب خود پاداش دریافت می‌کنند و مورد توجه مثبت اطرافیان قرار می‌گیرند که معمولاً این اقدامات تمایل آنها برای انجام فعالیت‌های

آتی و رقابت برای یادگیری این مهارت‌ها را افزایش می‌دهد. در مقابل، کودکانی که دارای مهارت‌های کمتری هستند، ممکن است از انجام فعالیت‌های بدنی چالش برانگیز طفره روند و در عوض به بازی‌های غیرحرکتی و تفریح و سرگرمی رو بیاورند یا ممکن است طی انجام فعالیت‌های بدنی، پرخاشگری یا رفتارهای آمیخته با تمسخر داشته باشند و از این رفتارها برای جلب توجه دیگران به سمت تلاش‌هایی که می‌نمایند، استفاده کنند. بسیاری از کودکان دچار نقص هماهنگی‌های بدنی، دارای استعداد قابل ملاحظه‌ای در دیگر جنبه‌های رشد و تکامل خود هستند. بطور مثال استفاده از لغات یا زبان، که ممکن است به صورت ماهرانه برای پرت کردن حواس همبازی‌ها هنگام بازی و یا با شوخی کردن، جوک گفتن و دست انداختن دوستان به نوعی، احساس نامطلوب ناشی از ضعف‌های حرکتی خود را جبران کند.

این کتاب برای ارائه پیشنهادات کاربردی و اشاره به ابزاری که والدین، معلمان و درمانگران و سایر افرادی که به کودکان با تاخیر رشدی متوسط تا اندک، در حوزه رشد مهارت‌های حرکتی، خدمات مراقبتی یا آموزشی می‌دهند، گردآوری و تالیف شده است. اگرچه کتاب حاضر بطور تخصصی برای کودکانی نوشته شده که هماهنگی بدنی ضعیفی دارند اما عموماً این کودکان دارای رشد طبیعی هستند، یا برای کودکانی که دچار اختلال رشدی خاصی همچون؛ اختلال نقص توجه/بیش‌فعالی (ADHD)، کنش پریشی یا اختلال هماهنگی رشد (DCD)، اختلال یادگیری (LD)، اختلال‌های طیف اتیسم (ASD) هستند. برخی از این پیشنهادات ممکن است برای کودکانی مفید واقع گردد که مشکلات رشدی و تحولی مشخص-تری داشته باشند مثل؛ فلج مغزی یا کم‌توان ذهنی، که رشد حرکتی و کنترل حرکتی آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهد و به نوعی موجب بهبودی این مشکلات شود.

• **فصل یک کتاب حاضر؛** مرور کلی بر مراحل مهم رشد حرکات عادی کودک در طول زندگی دارد که از آن بعنوان ابزاری برای ارزیابی میزان تاخیر رشد در کودک مورد نظر استفاده می‌شود. این فصل راجع به احتمالاتی که موجب بروز تاخیر رشد حرکتی می‌شود، بحث می‌کند. این فصل باید به خواننده در تصمیم‌گیری راجع به این مساله کمک کند که آیا دلیل مشخصی برای نگرانی وجود دارد و آیا ارزیابی تخصصی برای بررسی احتمال وجود مشکلات حرکتی وجود دارد.

- **فصل دوم کتاب؛** به این مسائلی اشاره می‌کند که در مواقع وجود نگرانی راجع به مسائل خاص، چه زمان و کجا نیاز به کمک بیشتری احساس می‌شود. این فصل نقش متخصصان در زمینه‌های مختلفی را توصیف می‌کند که ممکن است نقش دستیار پزشک معالج را ایفا کنند و آزمون‌ها و روش‌هایی را بکار گیرند که ممکن است برای ارزیابی کودک مورد استفاده قرار گیرند.
  - **فصل سوم کتاب؛** راجع به برخی اصول کلی برای کمک به کودکان کم سن و سال در جهت بهبود مشارکت آنها در فعالیت‌هایی بحث می‌کند که مهارت‌های حرکتی آنها را به چالش می‌کشاند. این فصل دستورالعمل کلی را برای ایجاد و توسعه رفتارها و نگرش‌های صحیح کودکان با هماهنگی ضعیف در فعالیت‌های جسمانی ارائه می‌دهد، درست مثل مباحثی که در مورد ماهیت بحث برانگیز برخی روش‌های درمانی خاص ارائه شده است.
  - **فصل چهارم کتاب؛** راهبردها و راهکارهای آموزشی خاص و فعالیت‌های مشخصی را پیشنهاد می‌کند که از آنها برای یادگیری مهارت‌های حرکتی اولیه اعم از برنامه ریزی حرکتی، مداخله دوجانبه، تعادل، هماهنگی حرکتی صحیح، کنترل حرکتی-گفتاری، و مهارت‌های دید کنشی، استفاده می‌شود.
  - **فصل پنجم کتاب؛** راهبردهایی را به منظور کسب استقلال در یادگیری مهارت‌های زندگی روزمره ارائه می‌کند.
  - **فصل ششم کتاب؛** نیز اشاره به آموزش روش‌های مقابله با مشکلات احتمالی در محیط کلاس درس، اعم از یافتن جای مناسب برای نشستن و نحوه صحیح نشستن سرکلاس، آموزش نوشتن و استفاده از قیچی و بهبود مهارت‌های سازمان دهی، دارد.
  - **فصل هفت کتاب؛** این فصل، آخرین فصل کتاب است راجع به نحوه کمک به کودک برای ایجاد تصویر مثبت از خود بعنوان اساس و شاکله یادگیری و اصل اولیه برای بودن و ماندن در کنار سایر کودکان، توضیحاتی ارائه می‌دهد.
- با وجود اینکه این کتاب قصد ندارد همانند یک کتاب آشپزی راه حل‌هایی برای کودکان با مشکلات حرکتی و خام حرکتی (دست پا چلفتی) ارائه دهد، اما فعالیت‌هایی که در این کتاب به آن اشاره شده دستورالعمل‌هایی هستند که می‌توان بطور خوش بینانه آنها را بعنوان

راهبرد توان‌بخشی کلی برای فعالیت‌های درون منزل، کلاس و محیط‌های شبیه سازی با محیط‌های واقعی، مباحث بین والدین و معلمان و درمانگران، می‌توان مورد استفاده قرار داد.

- **ضمایم کتاب** نیز متعدد هستند و عبارتند از: عبارتند از، فهرستی از آزمون‌ها و ابزارهای کمکی، فهرستی از مطالب پیشنهادی، موسسات و سازمان‌هایی که پیشنهادات یا کمک‌های فنی به والدین یا متخصصان، ارائه می‌دهند و فهرستی از تولید کنندگان اسباب بازی‌ها و سایر ابزارهای آموزشی مفید در کار با کودکان کم سن و سال ارائه می‌دهند.